

GENÇ SANAT

AYLIK GÜZEL SANATLAR DERGİSİ | ARALIK 2011 | 2011-12 | NO 200 | 5 TL

200.
SAYI

SANAT PIYASASINDA MİKNATİS ETKİSİ

BANKA KOLEKSİYONLARINA ELESTİREL BİR BAKIŞ

ÇAĞDAŞ SANATTA "ÜÇÜNCÜ CİNS"

ATESLİ MAHLUKLAR: ÜÇÜNCÜ CİNS

Simone de Beauvoir, 1949 tarihli, "İkinci Cins" adlı çığır açan kitabında "kadın olarak doğulmaz, kadın olunur" dediğinde bundan, 'doğan' herkesin 'kadın olabilme imkanı' var gibi anlam çıkıyordu. Ancak de Beauvoir daha ileri gidiyor ve "bu, biyologlar tarafından tanımlanan, gerçekte var olan bir beden değil, özneyle hayat bulan bir beden. Kadın, kendini ne gibi hissediyorsa öyle olan bir dişidir"¹ ifadesinde bulunuyordu. Beauvoir'ın iddiası doğruysa o halde erkek de, eğer 'kendini öyle hissediyor' ve 'öyle yaşıyor'sa, bir kadın değil midir? Marcel Duchamp, Jack Smith, Andy Warhol, Kutluğ Ataman, Ryan Trecartin elbise giydiler, peruk taktılar, makyaj yaptılar ve her zaman inandırıcı olmasa da birdenbire kadın oluverdiler. Veya erkek. Claude Cahun, Frida Kahlo, Michelle Handelmann gibi kadın sanatçılar da erkeklik ipini düğümleyip bir kravat olarak boyunlarına taktılar; *vahşi tarafa* geçtiler.

Erkekler erkek olabilir ama her zaman değil!

Duchamp, Picabia ve Man Ray ortak fantazilerini canlandırmayı, kadın kıyafetine bürünüp Eros'un doğasından çıkmayı seviyordu. Siyah kenarlı şapkası, boynuna dolanmış kürklü eşarbi, koyu göz ve dudak makyajıyla Rrose Sélavy, Duchamp'ın alter-egosunu temsil etmekteydi. O dönemde bu, burjuva hassasiyetleri ve onun yerleşik değerleri ile Dadaistçe yüzleşmenin bir başka çeşidiydi ve aslında bir heteroseksüel olan Duchamp bu yolla sınırlamaları ve sınırları zorluyordu. Daima toplumsal ve sanatsal yapıları sorgulamış bir figür olan Duchamp, kadın kıyafeti giyerek bu eylemin onun yaratıcı potansiyeline olan etkilerini keşfetti. O, kendini hem sanat yapıtı, hem yaratıcı, hem izleyici hem de fetişistik ve narsistik bir unsur olarak görüyor, böylece egonun olanaklarını genişletiyordu.

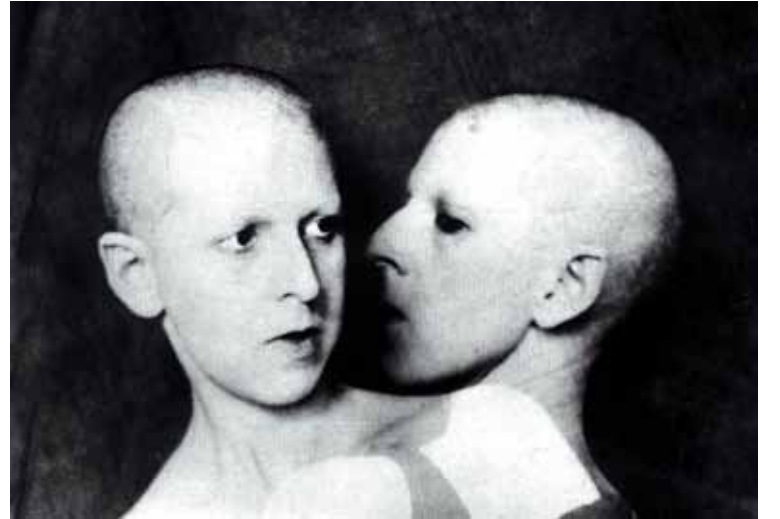
"Eros, Yaşam=Rrose Sélavy" denklemi hayatın içgüdüsel bir ifadesiydi ve burada Eros'un yalnızca şehvetli cinselliği harekete geçiren birşey olması gerekmiyor, ona temel bir yaşam gücü ve yaratıcılığın ilksel bir kaynağı olarak da bakılıyordu. 1920'deki Dada manifestosu da aslında yaşamın kendisine odaklanıyordu. Dönemin avangard sanatçıları için yaşamsal bir içgüdü anlamına gelen Eros, sadece cinsel bir erotizm kaynağı olmasa da kadınsal bir enerji alanı ve aslında onun olanaklarıydı. Jung ve Adler de Eros kavramını cinselliğin ötesine konumlandırıyor, onu sosyal ve çevresel deneyimlerin ve yaşamın enerji kaynağı olarak görüyorlardı.

Man Ray ve Claude Cahun sıradışı yaşamları içinde estetik olanı arıyor ve onu fotoğraflıyorlardı. Cahun'un erkek kılıfına bürünmesi bugün dahi son derece alternatif ve yenilikçidir. Lucy olarak doğan Cahun, cinsiyeti belirsiz bir hayat yaşadı ve yaşamını, sanatı haline dönüştürdü.

Duchamp'ın başkaldırdığı şeyler artık Trecartin'in umurunda değil. Ryan Trecartin kadını yapısöküme uğrattırıyor ve sonra onu, dijital bir Doktor Frankenstein misali yeniden biraraya getiriyor.

*

İnternet tüm kimlikleri silip, isteyen herkesi üçüncü bir cinse mi dönüştürüyor? Gözlerimiz çok bitkin, duygusal olarak işletilmiş durumdayız, dünya yanibaşımızdan kayıp gidiyor, Web'in içinde yaşıyoruz. Peki ya bu siber cins, dijital Dada da neyin nesi? "Hiçbirşey, hiçbirşey, hiçbirşey."

Claude Cahun, What Do You Want From Me?, 1928.

Örneğin Cahun bir portresinde kendini karşı bir cins olarak konumlıyor ve ona geçişken, değişebilir bir bağlam yüklüyordu. Burada, giysilerini çıkardıktan sonra varlığı sona eren geçici bir yapı ve elbette hem sanatçı hem de izleyiciliğin birlikteliğinden doğan bir çatışma sözkonusuydu. Bu portrede süreç sanatçıyı seyirlik hale getiriyor, yaratıcı ile yaratımın bir olduğu samimi bir diyalog beliriyor, cinsiyet mefhumu ise tuzla buz oluyor. Cahun gerçekten de yontulmuş bir androjeniye sahip.

Cahun gibi Pierre Molinier'de cinsiyet değiştirerek detaycı otoportreler ortaya çıkaranlardan biriydi. Molinier'in cinsiyet değiştirdiği portrelerinin çoğu doğal bir cinsellik içermez ama onun bir çorap ve maske fetişisti olduğunu apaçık ortaya koyar. Fantazilerinden oluşan hayatını sanatı haline dönüştürmüş olan jartiyerli Molinier, fazlasıyla dominant olmaya meraklı biri gibi duruyor.

Cinsiyet Ötesi

1960'ların New York sanat ortamında kadınsılaştırma hareketi, o dönemde hakim olan fazlasıyla erkeksi soyut ekspresyonizme karşı sembolik bir başkaldırıydı.² Sürekli kızgın olan ve sanatı terapiye dönüştüren Jackson Pollock gibilere karşı Warhol gibiler giysilere bürünüp partiler yaptılar. Kurallarıysa moda, amfetamine gibi kafa yapıcı haplar, kadın kıyafetine bürünmüş eşcinseller ve seks belirliyordu. Dönemin sanat ortamı her türlü performansa açık devasal bir tiyatro sahnesiydi. Yüzeyselliğin göklere çıkarılması televizyonun varlığı ile paralellik gösteriyor ve bunu en iyi, Warhol'un "televizyonumla bir ilişkiye başladım"³ sözü ortaya koyuyordu. Bugünse herkes kristal ekranla büyük bir aşk yaşıyor; Internet, Youtube ve Facebook'a gerçek yaşamdaki yakınlarından daha fazla zaman ayırıyor. Bir bakıma herkes Internet'te başka hallerine bürünüyor. Ryan Trecartin, Linzy Kalup ve Brice Dellsperger gibi sanatçılar bu yeni medya platformlarını, cinsiyet ötesi sanatsal performanslarını sergilemek için kullanıyorlar. Duchamp'ın başkaldırdığı şeyler artık Trecartin'in umurunda değil. Ryan Trecartin kadını yapısöküme uğrattırıyor ve sonra onu, dijital bir Doktor Frankenstein misali yeniden biraraya getiriyor. 1960'ların başında, Jack Smith'in underground filmlerinde oynayan 'mahluklar'ından veya Warhol'un Candy Darling, Holly Woodlawn ve Jackie Curtis gibi eşcinsel süperstarlarından farklı olarak Trecartin sütyeninin içini doldurmuyor, göğüs operasyonunda oluşan yaraları ortaya seriyor, yani o her daim sergilemeye heves edilen dişil özellikleri yerlebir eden bir kadın rolüne bürünüyor. Fazlasıyla detaycı olan Trecartin'in işleri Youtube, Facebook ve Internet'den parçalar, tiz sesler, müzikler, delice düzenlenmiş karmaşık unsurlar, animasyonlar ve türlü görsel etkiler içeriyor. Küratör ve sanat eleştirmeni Massimiliano Gioni, New York'daki New Museum'da gerçekleşen "Nesiller: İsa'dan Daha Genç Olanlar" adlı sergi kapsamında Trecartin ve onun kuşağı için "onların yaklaşım tarzı rol yapmaktan geri dönüşüme, kimlik turizminden teknolojik arkeolojiye, gerçekçiliğin histerik formundan samimi ve mikro duygusal bir sanata uzanıyor" yorumunu yapıyordu. Bugün gerçekten de cinsiyet, neredeyse bir sıvı kıvamında.

Tarihsel Olarak: Üçüncü Cins

Afganistan'da *kuch-i-safari* olarak bilinen "seyahat eşleri", yolculuk kafflesinde erkeklere eşlik ederlerdi. "Eş" olarak görev yapan sürmeli gözlü, çekici bu erkekler genelde genç delikanlılardı. Richard Burton'un "Kadınlar yetiştirmek, erkekler zevk, ama kavunlar göze hitap etmek için vardı"⁴ sözü bunu ifade eder. Hindistan'da ise *hijras* denilen göçmenler yaşar. Bunlar, genellikle hadım edilmiş, hermafrodit özellikli erkeklerden meydana gelen bir tarikatıdır. Hijra'lar ya duacı ya da fahişe olarak yaşamlarını sürdürürler. Umman'da da ağır makyajlı, kadınsı hareketli, iki cinsiyet birden taşıyan varlıklara oldukça toleranslı bakılır. Cinsiyetağacı adlı web siteye göre Ummanlılar dünyada bir kusur olduğuna ve insanların kusurlu bir biçimde doğduğuna inanırlar. Onlarda, birisi beni kişisel olarak rahatsız etmediği sürece onu yargılamak ya da ona yaptırımında bulunmak

Man Ray, Rose Sélavy (Marcel Duchamp), 1923, Andy Warhol, Self Portrait in Drag, 1981-82. Courtesy The Philadelphia Museum of Art.

Claude Cahun, Self Portrait, 1932.

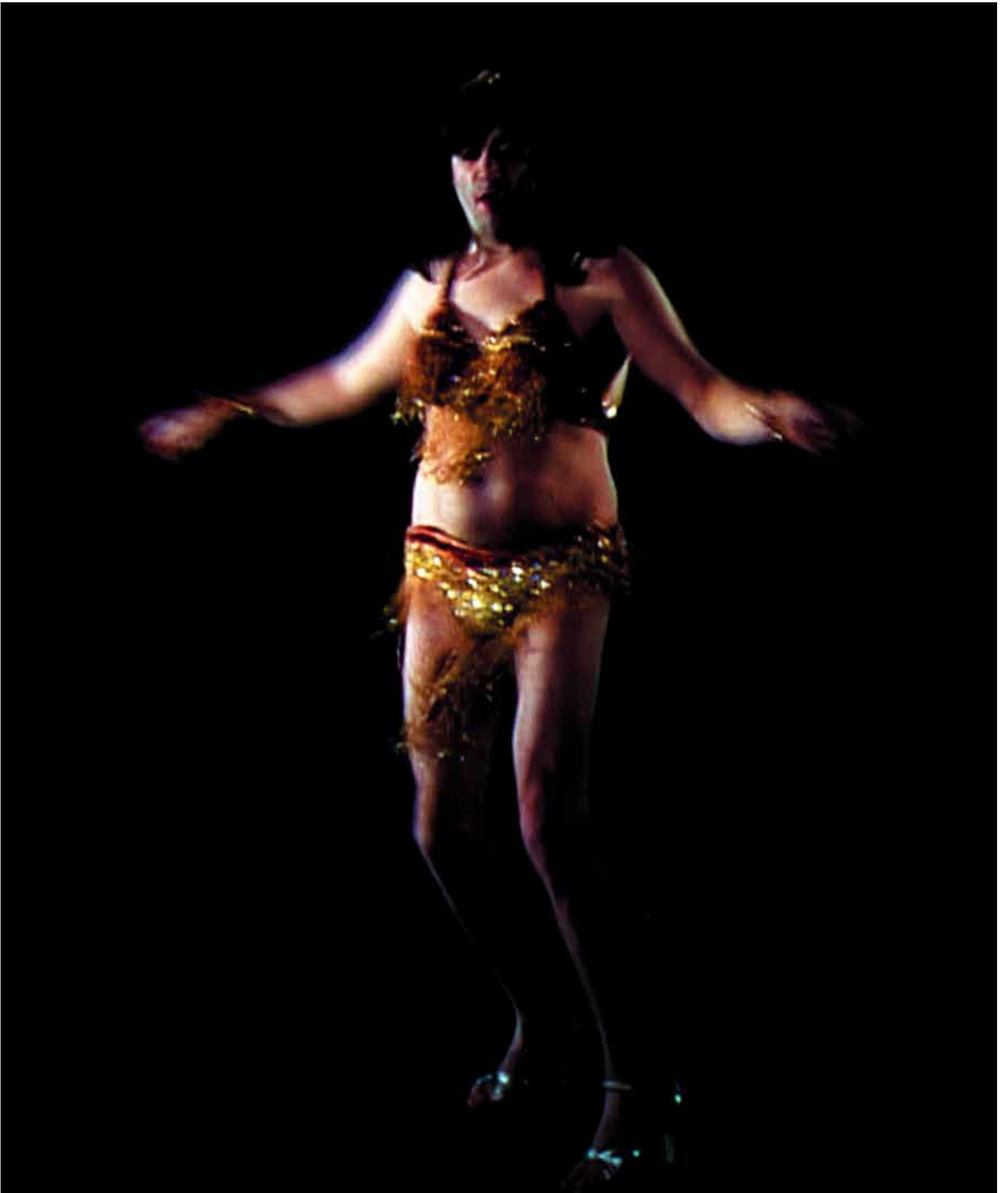
Andy Warhol, Self Portrait in Drag, 1981.

Cindy Sherman as Richard Prince, Richard Prince as Cindy Sherman, 1980.

Ryan Trecartin, Ready (Re'Search Wait'S), 2009-2010, Courtesy the Artist and Elizabeth Dee, New York.

Kutluğ Ataman, Türk Lokumu, 2007, Kutluğ Ataman ve Thomas Dane Gallery, Londra'nın izniyle, Yapımcı: Saatleri Ayarlama Enstitüsü, İstanbul, Enstalasyon görüntüsü: İstanbul Modern, 2010.

Grayson Perry in Drag, Serpentine Gallery, 2011.

Pierre Molinier, Autoportrait, 1970-1.

benim işim değil görüşü hakimdir. Cinsiyetin ilerici bir görünümü de Navajo Hintlilerinde açığa çıkar; erkek ve kadın cinslerine ek olarak onlarda da üçüncü bir cins; *Nadle*'ler vardır. Hem kadın hem de erkekler onlarla ilişkiye girebilir, çünkü Navajo'lar cinsiyet sorusundan bağımsız olarak cinsel tercihlerini yaparlar.

Doğu'nun Lokumları

DiVa adlı bir Türk *rakkas*'ın videosu Youtube'da 2.400.000 defadan fazla izlenmiş. İzleyicilerden biri "Güzellik ve yeteneğin cinsiyeti veya cinsel yönelimi olmaz. Klişeler içinde yaşamayı bırakın artık..." diyor. "Türk Lokumu" adlı videosunda Kutluğ Ataman bir dansöz olarak izleyicinin karşısına çıkarak cinsiyet politikalarından çok, kimlik politikalarını sorgular. Gümüş rengi topuklu ayakabıları, düzgün bacakları ve pullu elbisesiyle Ataman, Batı'nın Doğu imajını tetikleyen geleneksel bir kültür unsurunu alıp onu, cinsiyetini gizlemeye girişmeden kendi bedeninde yeniden üretiyor. Bunu yaparken de oryantalizm ve egzotizm gibi köhne kavramlara takılmıyor. Türkler modern görünebilmek için ruhlarını ne kadara satarlar? Aynı zamanda sanatsal direncin ve özgürlüğün nihai bir karşılığı olan "Türk Lokumu"nda Ataman yıllardır işlerini yasaklayan otoriteye ve onun değerlerine haddini bildirmek için kameranın önünde duruyor ve sonra çılgınca dans etmeye başlıyor. Burada cinsiyet değiştirmenin anlamı, tabunun sosyal mecralarına ve sınırlarına nanik yapmaktır artık. Uluslararası bir yıldız olan Ataman, gerçekleştirdiği videonun kozası içinde korunur; ona dokunulamaz, ulaşılamaz ve o ele geçirilemez.

İranlı sanatçı Ramin Haerizadeh'nin dijital fotomontajlarında politika, kimlik, cinsiyet sorunsalları ve bizzat onun kendi portresi adeta kırık bir prizmadan geçerek üstüste yığılır. "Kötü Örtünme" adlı işinde iriyarı, sakallı, cüsseli görüntüsü ile Haerizadeh, örtüye girmek istemeyen kadının, dağıtmış görüntüsünü ortaya serer. Nitekim örtünme sözkonusu olduğunda ahlak polisinin katı kurallarına tabii olan İran kadınları arasında "kötü" örtünme, "iyi" örtünmenin karşıtı yani asi bir tavır olarak bilinir. Ramin Haerizadeh'nin "Allah'ın Adamları" serisindeki hareketli kolajları ise dekoratif olmaktan çok uzaktır. Bu işlerinde Haerizadeh kendini var olan ama varlığı, underground cinsel altkültürleri içinde saklı tutulan bir yere konumlandırır. Timeout Dubai'nin kendisi ile yaptığı bir söyleşide "İran gibi kısıtlayıcı toplumlarda erkekler her zaman bir takım şeyleri gizlemek ve doğru insanmış gibi davranmak zorunda. Onlar kendi özel topluluklarına şekil vermeye başladılar ve işte bu beni ilgilendiriyor"⁵ diyor. Gerçekleştirdiği işlerin de ortaya koyduğu üzere Haerizadeh, ülkesinde cinsel kimlik ve politik bir baskı unsuru olan örtünün içine girerek ona muhalif bir form vermeyi başaran bir sanatçı oldu.

İkiz Beden

Brice Dellsperger'in 28 videodan meydana gelen "İkiz Beden" serisi, Cindy Sherman'ın 1977-80 tarihli "İsimsiz Film Görüntüleri" adlı serisini yeni bir düzeye taşımıştır. Dellsperger, Brian De Palma'nın 1980 tarihli "Aşırı Şık" adlı kült filminin bazı sahnelerini yeniden üretir. Bu serideki hem kadın hem erkek karakterleri Fransız sanatçı Jean-Luc Verna, 15 numaralı filmdeki karakterleri ise Dellsperger'in kendisi canlandırır. Dövmeli ve kaslı vücudu ile kendisi başlı başına bir yapıt olan Verna, Dellsperger'in Stanley Kubrick'in "Gözleri Tamamen Kapalı" adlı filmine gönderme yaptığı 22 numaralı videosunda yıldızlaşır. Verna, bu videoda hem Tom Cruise hem de Nicole Kidman'ın bedenine sızmıştır. Jean Luc Verna, bedenini geçici olarak değil daimi olarak dönüştürür. O, kılık değiştirme ve bedeni kutsal bir mabed olarak kabul eden en eski gelenekleri birlikte yorumlar. Cinsiyet meselesini ve film terminolojisindeki "dublör"ü sahneye koyan "İkiz Beden", Dellsperger'in ilkini 15 yıl önce gerçekleştirdiği geniş bir kısa film serisidir. Brice Dellsperger yaptığı videolarda adeta Jack Smith'in "kostüme yaşam veren aktör değil, aktöre yaşam veren kostüm"⁶ felsefesini izler.

Jack Smith, Untitled, c.1958-1962, © Jack Smith Archive, Courtesy Gladstone Gallery, New York and Brussels.

Jack Smith, Untitled, c.1958-1962, © Jack Smith Archive, Courtesy Gladstone Gallery, New York and Brussels.

Yasumasa Morimura, Daughter of Art History (Princess A), 1990, Courtesy of The Artist and Luhring Augustine, New York.

Ramin Haerizadeh, We Choose to Go on the Moon, 2009, Courtesy the Artist and Galerie Thaddaeus Ropac, Paris/Salzburg.

Man Ray, Rose Sélavy - Autoportrait, 1921.

Brice Dellsperger, Body Double 15, 2001, Courtesy Galerie Air de Paris.

“Vahşi Tarafa Doğru Yürü”

“Vahşi Tarafa Doğru Yürü” adlı şarkının yer aldığı The Velvet Underground&Nico adlı albümün 1966 tarihli kapağında Andy Warhol’un büyük sarı muz var. Ve grubun efsane sesi Lou Reed, Warhol’un kadın kılığına girmiş, büyüleyici süper starlarından biri Candy Darling için yazdığı şarkıyı söylüyor: “Hey bebiş, vahşi tarafa doğru yürü”. Candy Darling’in, Warhol’un 1968 tarihli “Et” ve 1971 tarihli “Başkaldıran Kadınlar” adlı filmlerinde yıldızı parlar. Candy, platin saçları, beyaz teni, kırmızı dudaklarıyla 1940’ların klasik bir Hollywood yıldızına benzer. “Hey Bebiş...” sadece onu değil, aynı zamanda 1960’ların New York sanat dünyasını karıştıran tüm cinsiyet değiştirmiş kişilerini de anlatan bir şarkıdır.

Herkes, Andy Warhol’un, Fabrika’nın fotoğrafçısı Chris Makos tarafından çekilen Polaroid Polocolor fotoğraflarına hazırlanma sürecini Youtube’den izleyebilir. Warhol kadın kılığına girdiği bu fotoğraflar aracılığıyla Duchamp’ın Rose Sélavy’sini veya Candy Darling’i mi anıyordu? Kesin olan şu ki platin sarısı bir peruk, pudralı cilt, kırmızı ruj, koyu renk kaşlar, siyah göz makyajı ile Warhol bazı fotoğraflarda göz kamaştırıcı ve şehvetli bir kadına, erkek gibi giyinip kadın gibi bir hale büründüğü peruklu, kravatlı, rujlu fotoğraflarında ise mükemmel bir üçüncü cins mahluka dönüşür.

Bay Smith

Bunların tümü aslında Jack Smith’le başladı. Smith’in 1961 tarihli “Ateşli Mahluklar” filminde kamera egzotik kıyafet ve makyaja bürünmüş çift cinsiyetli kişilerin etrafında döner. Smith’in web arşivinde belirtildiğine göre, onun film yapmadaki esas amacı “estetik bir hezeyan” yaratmaktır. POPizm adlı kitapta da belirtildiği üzere Warhol, Smith’in avangard film yaklaşımından etkilenmiştir. Bu kitapta Warhol, Smith’den şu sözü alıntılar: “Underground filmlerin çekici yanı, onların anlamaya yönelik olmamalarıdır.”⁷ Smith, “Dracula” filminde de Andy Warhol’a örnek olmuş, Warhol onun makyaj yapma ve kendini yavaşça değiştirerek adeta bir Dracula’ya dönüşmesinden etkilenmiştir.

Art-zamanlı ilerlemeyen ve anlatımcı olmayan fimler gerçekleştiren Smith, biçimsiz ve değişken doğalarına bağlı olarak görsellik kazanan karakterler üzerinde yoğunlaşmıştır. Onun filmlerinde açığa çıkan temel şey performans, deneysel tiyatro ve fotoğraf katmanlarının biraraya gelmesidir. Smith’den farklı olarak Warhol, yüzünü paraya dönmüş biriydi. Smith ise Dadaistler gibi yanlış anlaşılmaktan yanaydı, çünkü ona göre; kimsenin onun filmleri üzerinde bir fikir ‘sahibi’ olamaması, gerçek bir sanat yaptığının kanıtıydı. Bugün ise Warhol, uluslararası müzayedelerin en yüksek değer biçilen sanatçısı iken, Smith unutulmaya yüz tutmuş biridir.

Jack Smith’in 1963 tarihli “Ateşli Mahluklar” filmi, sosyal değerlere aykırı olduğu gerekçesiyle Amerika’da gösterime girdiği yıl yasaklandı. Bugünün sosyal değerleri neler peki? İnternet tüm kimlikleri silip, isteyen herkesi üçüncü bir cinse mi dönüştürüyor? Gözlerimiz çok bitkin, duygusal olarak işletilmiş durumdayız, dünya yanibaşımızdan kayıp gidiyor, Web’in içinde yaşıyoruz. Peki ya bu siber cins, dijital Dada’da neyin nesî? “Hiçbirşey, hiçbirşey, hiçbirşey.”⁸

1 Simone de Beauvoir, The Second Sex, Vintage, London, 2007

2 Katz, Jonathan. “The Art of Code,” www. queer-arts.org

3 Warhol Andy, “The Philosophy of Andy Warhol,” p. 26

4 Bullough, Bonnie and Bullough, Vern, “Crossdressing, Sex, and Gender,” (1993), The University of Pennsylvania Press

5 By Christopher Lord, Time Out Dubai, 22 December 2008

6 Virtuoso Illusion, MIT, 2010

7 Andy Warhol & Pat Hackett, POPism – The Warhol Sixties, Mariner Books, 1990, p. 41

8 Francis Picabia, Dada Manifesto, 1920